

хати кінця 19 — початку 20 ст. Після цього сталася поїздка до урочища Холодний Яр, під час якої С.С. Бессонова провела змістовну екскурсію на теренах Мотронинського городища та курганному могильнику біля нього, а С.А. Скорий продемонстрував розріз оборонного укріплення городища та відновлений насип кургану, досліджені в попередні роки археологічною експедицією ІА НАН України "Холодний Яр". Наостанок подивилися на Свято-Троїцьку церкву Мотронинського мона-

стиря та доторкнулися до тисячолітнього дуба М. Залізняка, що височить у лісі біля хут. Буда.

Конференція в Чигирині стала помітним явищем в археологічній спільноті. На жаль, збірка матеріалів ювілейної конференції "Від Кімерії до Сарматії" вийшла малим накладом, тому учасниками конференції було прийнято рішення найближчим часом розмістити її на сайті в Інтернеті.

Одержано 24.05.2004

В.А. Колесникова

КНИЖКОВИЙ ОГЛЯД

Наукова бібліотека Інституту археології НАН України із задоволенням пропонує увазі читачів журналу черговий анотований список видань з археології та давньої історії України, що поповнили фонди бібліотеки протягом 2003 р.

Щиро дякуємо авторам та установам, які надіслали книги до бібліотеки, і сподіваємося на подальші активні надходження. Нагадуємо, що наявність книги в головному книгозховищі археологічної літератури в Україні є запорукою її доступності для широкого загалу читачів і збереження для прийдешніх поколінь науковців.

Бажаємо творчої наснаги та особистої вдачі!

2002 рік

1. Археологічна збірка Херсонської обласної інспекції охорони пам'яток. — Херсон, 2002. — № 2. — 172 с.

Черговий випуск Археологічної збірки присвячено охоронним археологічним дослідженням на території Херсонської обл. У першу частину збірки включено матеріали про пам'ятки, досліджені Херсонською охоронною археологічною експедицією (1976—2001). У другій частині публікуються результати охоронних досліджень давніх поселень, що руйнуються природним середовищем.

2. Баран В.Д., Баран Я.В. Походження українського народу. — К., 2002. — 406 с.

Праця присвячена складній проблемі походження українського та інших східнослов'янських народів. На основі аналізу археологічних мате-

ріалів і використання писемних, лінгвістичних та інших джерел розкрито процеси становлення та розвитку слов'ян, зародження і формування слов'янських народів. Особливу увагу приділено розвитку етнокультурних і соціальних процесів у період Кисво-Руської держави, подано критику концепції «славноруської народності».

3. Жураковський Б. Господарство і зв'язки трипільських племен Поділля: Навч. посібник. — Раменское, 2002. — 115 с.

У посібнику введено у науковий обіг матеріали археологічних досліджень автора, піднято питання щодо форм і видів зв'язків між племенними групами Трипілья, їх спрямованості, динаміки, тривалості, впливу на внутрішній культурно-економічний розвиток території Східного Поділля та сусідніх районів.

4. Залізник Л., Петровський П. Свідерські стоянки біля села Лютка. — Луцьк, 2002. — 60 с.

Праця висвітлює матеріали двох великих колекцій крем'яних виробів, зібраних на численних стоянках первісних мисливців доби палеоліту біля с. Лютка Старовижівського р-ну Волинської обл. Скупчення свідерських стоянок біля цього села належить до числа найбільших в Українському Поліссі і становить великий науковий інтерес.

5. Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — Львів, 2002. — Вип. 8. — 184 с.

У збірнику вміщено статті та повідомлення, проголошені на міжнародній археологічній конференції «Давнє населення заходу України: екологія, історія, культура». Розкрито проблеми методики та історії археологічних досліджень, вивчення окремих пам'яток і культур.

6. **Методические указания к курсу лекций «Археология» по теме «Методы археологических исследований».** — Луганск, 2002. — 36 с.

Методичні вказівки містять огляд основних методів досліджень, що використовуються для опису, класифікації і дослідження археологічних об'єктів. Подано огляд сучасних інформаційних і природничо-наукових методів в археології.

7. **Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні.** — К., 2002. — Вип. 11. — 154 с.

До збірки увійшли статті та повідомлення, присвячені новим дослідженням пам'яток археології, історії, архітектури, писемності українського козацтва, вивченню родоводів козацької старшини. Висвітлено проблеми вивчення пізньосередньовічних колекцій у музейних збірках.

8. *Петраускас О.В., Цыдровская Л.А.* **Ниходки черняховской культуры вблизи Жовнино (коллекция фондов Института археологии, г. Киев).** — К., 2002. — 47 с.¹

Праця присвячена публікації додаткових відомостей про могильники черняхівської культури біля с. Жовніно. Джерелом цієї інформації є колекція знахідок черняхівської культури із фондів Інституту археології НАН України та архівні матеріали польових досліджень 1961—1969 рр. Наведено деякі спостереження, зроблені в ході вивчення цих матеріалів.

9. **Проблеми археології Подніпров'я.** — Дніпропетровськ, 2002. — 151 с.

Черговий випуск міжвузівського збірника наукових праць присвячений дослідженням курганів доби бронзи - раннього заліза, що були здійснені експедиціями лабораторії археології Придніпров'я Дніпропетровського національного університету в Дніпропетровській області та на Богородицькій фортеці XVII—XVIII ст. У статтях розглянуто актуальні питання археології, давньої та середньовічної історії України.

10. *Смальянинова С.П.* **Техника расщепления кремня позднелеолитических и мезолитических памятников Побужья.** — Одесса, 2002. — 160 с.

Монографія присвячена аналізу техніки розщеплення кременю семи пізньопалеолітичних і мезолітичних пам'яток, розташованих у басейні Південного Бугу. Техніку розщеплення реконструйовано на основі морфології нуклеусів і сколів з урахуванням метричних даних. Розгляд особливостей цієї техніки в кожному комплексі дав змогу дійти висновку про єдину технологічну лінію розвитку та хронологічні зміни.

¹ Книги, назви яких виділені курсивом, можна придбати у книжковому кіоску за адресою: 04210 Київ, пр. Героїв Сталінграда, 12, кімн. 1209, тел. 418-91-43.

11. **Старожитності Степового Причорномор'я та Криму: 36. наук. праць.** — Запоріжжя, 2002. — Вип. 10. — 288 с.

У X томі збірника розглянуто матеріали, отримані під час досліджень на території України. У науковий обіг введено нові археологічні пам'ятки від доби кам'яного віку до середньовіччя.

12. *Субботин Л.В., Тошев Г.Н.* **Археологические древности Буджака: Курганная группа у с. Лиман.** — Запорожье, 2002. — 104 с.

У праці опубліковано матеріали, отримані розкопками курганної групи біля с. Лиман Татарбунарського р-ну Одеської обл. Наведено характеристику поховальних комплексів, розглянуто питання їх культурної належності та датування.

13. *Терський С.* **Археологія доби Галицько-Волинської держави. Здобутки Волинської археологічної експедиції Львівського історичного музею за 15 років діяльності (1986—2000).** Каталог виставки. — Львів, 2002. — 108 с.

У виданні висвітлено здобутки Волинської археологічної експедиції Львівського історичного музею за останні 15 польових сезонів (1986—2000). У додатку вміщено каталог виставки, підготовленої до 800-ї річниці короля Данила Галицького та бібліографію публікацій експедиції.

14. **Украинско-российская экспедиция по изучению древних памятников горного дела Донбасса.** — Киев; Воронеж, 2002. — 76 с.

Опубліковано матеріали про роботу міжнародної комплексної геолого-археологічної експедиції, що працювала на базі Картамішського мідного рудопрояву. Подано матеріали прес-конференції та наукова концепція природно-археологічного заповідника «Картамыш».

15. *Шенинский А.А.* **Памятники кемпобинской культуры (Свод археологических источников).** — Запорожье, 2002. — 340 с.

Звід присвячено неолітичній кемпобинській культурі мегалітичного обліку. У праці викладено історію вивчення культури, наведено її сталі культурно-історичні ознаки, подано характеристику поселень, могильників, витворів монументального мистецтва, побутового інвентарю тощо. Приділено увагу мегалітичним поховальним спорудам, ритуалу поховань, типології антропоморфних стел та кераміки. Викладено принцип виділення пам'яток типу Кемі-Оба.

2003

1. **Археологічні відкриття в Україні 2001—2002 рр.** — К., 2003. — 356 с.

У черговому випуску збірника містяться публікації, що висвітлюють результати розкопок і розвідок, проведених на території України у зазначений час. Представлено також статті, в яких піднімаються питання методички польових досліджень, охорони археологіч-

ної спадщини, вводяться до наукового обігу матеріали з Наукового архіву Інституту археології НАН України.

2. Археологія та історія Північно-Східного Лівобережжя. — Суми, 2003. — 108 с.

Статті, що представлені в міжвузівській збірці наукових праць, охоплюють період від раннього залізного віку до часу Київської Русі. Висвітлено питання етнокультурної та політичної історії, історичної географії регіону, методичні та організаційні питання пам'яткоохоронної роботи.

3. Буковинський центр археологічних досліджень: Тематичний покажчик публікацій. — Чернівці, 2003. — 88 с.

Тематичний покажчик публікацій Буковинського центру археологічних досліджень при Чернівцькому національному університеті ім. Ю.А. Федьковича містить результат наукових студій співробітників центру. Представлена бібліографія досліджень з археології, етнології, а також нумізматики та інших спеціальних історичних дисциплін.

4. Варіабельність середнього палеоліту України. Матеріали круглого столу. — К., 2003. — 244 с.: іл.

Збірка наукових праць містить статті учасників круглого столу (11 - 12 лист. 2002 р.), присвячені актуальним проблемам середнього палеоліту України, зокрема питанням хронології, варіабельності матеріальної культури, господарства.

5. Вдовиченко І.И. Античные расписные вазы из крымских музеев. — Симферополь, 2003. — 128 с.

Книга є зводом античних розписних ваз, що зберігаються в кримських музеях. Тут представлені всі періоди існування античного вазопису від VII ст. до н. е. У книзі наведено історію формування музейних колекцій, починаючи з кінця XIX ст. до сьогодні.

6. Відейко М.Ю. Трипільська цивілізація. — К., 2003. — 184 с.; 4 табл. 2-ге вид., доп.

Книга є другим виданням науково-популярної праці, присвяченої розповіді про трипільську культуру — її відкриття, історію дослідження та носіїв культури.

7. Галич в доісторії і середньовіччі. Матеріали міжнародної наукової археологічної конференції. — Галич, 2003. — 128 с.

У збірнику опубліковано доповіді та повідомлення учасників конференції «Галич в доісторії і середньовіччі», що відбулася 4—6 вересня 2003 р. у м. Галичі. Матеріали охоплюють хронологічний період від неоліту до пізнього середньовіччя.

8. Дзиговський О.М., Самойлова Т.Л., Смольянинова С.П., Ванчук В.П. Археологічні пам'ятки Тілігуло-Дністровського межиріччя. — Одеса, 2003. — 220 с.

Монографія присвячена публікації матеріалів пам'яток енеоліту, пізньої бронзи та перших століть нашої ери, які були виявлені та

досліджені у Кодимському і Котовському районах Одеської обл. експедицією Управління охорони об'єктів культурної спадщини Одеської облдержадміністрації.

9. Дружинні старожитності Центрально-Східної Європи VIII—XI ст. Матеріали міжнародного польового археологічного семінару. — Чернігів, 2003. — 208 с.

У статтях збірника висвітлено різноманітні питання, що стосуються археології, історії, військової справи. Уведено в науковий обіг нові матеріали, підсумовано результати систематичних археологічних досліджень пам'яток.

10. Зайцев Ю.П. Неаполь Скифский (II в. до н. э. — III в. н. э.). — Симферополь, 2003. — 212 с.: ил.

Монографія присвячена пам'ятці пізньоскіфської культури Криму — городищу Неаполь Скіфський. У книзі підведено підсумки розкопок городища за 175 років, уведено в науковий обіг нові археологічні матеріали. Особливу увагу приділено реконструкції архітектурних споруд і комплексів городища.

11. Іванцов І.О. Стародавній Київ. — К., 2003. — 367 с.

Книга є першою публікацією монографії українського археолога передвосного покоління Івана Овсійовича Іванцова, написаної за матеріалами досліджень території стародавнього Києва у 1936—1941 рр. Окрім наукового значення видання має цінність як пам'ятка передвосного епохи.

12. Кам'яна доба України. — К., 2003. — Вип. 2. — 220 с.

Другий випуск серійного видання «Кам'яна доба України» присвячено пам'яті відомого українського палеолітознавця, дослідника кам'яної доби Криму Ю.Г. Колосова. Збірка містить наукові статті співробітників відділу археології кам'яного віку Інституту археології НАН України та фахівців з інших установ.

13. Колесников М.А. Греческая колонизация Средиземноморья (опыт анализа миграционного механизма). — К., 2003. — 158 с. (Б-ка VITA ANTIQA).

Монографія являє собою міждисциплінарне дослідження грецьких міграцій в XI—V ст. до н. е., проведене на матеріалах середземноморських і причорноморських колоній на основі деяких методів теоретичної географії, класичної фізики та еволюційної біології. Запропоновано метод датування поселень у зонах міграції за їх просторовим співрозташуванням і засіб оцінки чисельності їх населення за площею городища.

14. Куріло О.Ю. Нариси розвитку археології у музеях України: історія, дослідники, меценати. — К., 2002. — 263 с.

Книга висвітлює становлення та розвиток археології у музеях України починаючи з першої чверті XIX ст. до нашого часу. Наведено історію історичних і краєзнавчих музеїв та їх археологічних відділів, біографії археологів

і мценатів, перелік та адреси музеїв, які проводять археологічні дослідження.

15. *Ланцов С.Б. Античное святилище на западном берегу Крыма.* — К., 2003. — 118 с.

Монографія присвячена повній публікації знахідок, що походять із відкритої автором античної культової пам'ятки, розташованої біля м. Саки на західному узбережжі Чорного моря. Розроблено історичну періодизацію пам'ятки, виявлено культу й адепти святилища. Визначено функції пам'ятки на різних етапах існування та її місце в історії Західного Криму в античні часи.

16. *Магомедов Б.В., Абашина Н.С., Солтис О.Б. Пам'ятки черняхівської культури в Київській області. Археологічна карта (Серія «Археологічна карта Київщини».* — К., 2003. — 118 с.

Монографія містить каталог поселень і могильників черняхівської культури (III — початок V ст. н. е.), виявлених і досліджених у Київській обл. Розглянуто результати вивчення цих старожитностей як джерела для реконструкції історії, економіки та побуту населення території України середини I тис. н. е.

17. *Маркевич М. Історія Малоросії. В 2 т. / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка.* — К., 2003. — 662 с.

Книга є перевиданням раритетної пам'ятки української історіографії та суспільно-політичної думки XIX ст., що охоплює події в Україні з найдавніших часів до кінця XVIII ст.

18. *Матеріали і дослідження з археології Східної України.* — Луганськ, 2003. — 339 с.

Запропонований збірник є першим випуском започаткованої серії, присвячений публікації матеріалів досліджень археологічних пам'яток, виявлених останніми роками в східних регіонах України. Хронологічно збірка присвячена старожитностям, що охоплюють період від кам'яної доби до раннього середньовіччя.

19. *Махортых С.В. Культурные контакты населения Северного Причерноморья и Центральной Европы в киммерийскую эпоху.* — К., 2003. — 140 с.; 67 рис.

Книга присвячена культурним взаємовідносинам кімерійців із населенням Центральної Європи в IX—VII ст. до н. е. Розглянуто питання хронології, матеріальна культура, специфічні риси пам'яток. Уперше розроблено кілька моделей поширення кімерійських культурних традицій в Карпато-Подунав'ї.

20. *Михайлов Б.Д. Каменная Могила и ее окрестности.* — Запорожье, 2003. — 174 с.

У збірці наукових статей Б.Д. Михайлова представлені матеріали археологічних досліджень у Південній Україні — на Кам'яній Могилі та в її околицях, які були раніше опубліковані в інших виданнях, а також вводяться в науковий обіг матеріали нових досліджень. Тематика публікацій охоплює період від епохи пізнього палеоліту до раннього середньовіччя.

21. *Мордвинцева В.И. Полихромный звериный стиль.* — Симферополь, 2003. — 216 с.: ил.

У монографії подано всі відомі знахідки предметів поліхромного звіриного стилю, переважно II ст. до н. е. — I ст. н. е. Уперше проведено їх стилістичний аналіз, виділено групи предметів, що належать до різних виробничих традицій.

22. *Назаров В.В. Гидроархеологическая карта Черноморской акватории Украины (памятники античной и средневековой эпох).* — К., 2003. — 160 с.; 26 карт

У монографії подано перше докладне зведення гідроархеологічних пам'яток, що належать до часів античності та середньовіччя і розташовані на українській ділянці чорноморського шельфа.

23. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні.* — К., 2003. — 339 с.

Збірка наукових праць присвячена новим дослідженням пам'яток археології, історії, архітектури, писемності українського козацтва. Розглянуто проблеми вивчення пізньосередньовічних колекцій у музейних збірках.

24. *Оленковский М.П. Археологичні пам'ятки Генічеського району Херсонської області. Археологічна карта.* — Херсон, 2003. — 56 с.: 24 іл.

Каталог-довідник надає інформацію про пам'ятки археології Генічеського р-ну Херсонської обл. станом на 2003 рік. Подано історію відкриття та дослідження пам'яток, їх періодизацію, хронологію, культурну належність. Наведено основну бібліографію, законодавчі матеріали про охорону пам'яток археології.

25. *Попельницька О. Історична топографія Київського Подолу XVII — початку XIX ст.* — К., 2003. — 300 с.

У монографії розглянуто питання історичної топографії Подолу як загальноміського політичного, економічного, суспільного й культурного осередку, центру самоврядування, торгівлі та ремісничої діяльності у XVII—XIX ст.

26. *Праці центру пам'яткознавства.* — К., 2003. — Вип. 5. — 264 с.

Матеріали збірки висвітлюють питання науки і техніки, археологічних здобутків, історії нашого краю, ролі церкви у житті суспільства. Особливу увагу приділено проблемам, що стосуються теоретичних засад пам'яткознавства — термінологічного апарату, чіткості його визначень у законодавчих актах і вживання.

27. *Проблеми археології Подніпров'я.* — Дніпропетровськ, 2003. — 119 с.

Черговий випуск збірника присвячений ювілею Дніпрогесівської археологічної експедиції 1927—1933 рр. — першої новобудівної експедиції в Україні. Розглянуто актуальні питання археології та давньої історії України.

28. *Сапожников И.В. Большая Аксаржа: Хозяйство и культура позднепалеолита Степной Украины.* — К., 2003. — 304 с.: ил. (Сер. Каменный век Украины. — Вип. 3).

Монографія містить підсумкову публікацію, аналіз та інтерпретацію матеріалів пізньопалеолітичного поселення Большая Аккаржа. Визначено місце пам'ятки в пізньому палеоліті Степової України та суміжних територій. Розглянуто питання палеогеографії та реконструкції господарчо-культурного типу степових мисливців на бізонів та інших стадних тварин. У додатках подано матеріали зі стратиграфії та датування пам'ятки, природного оточення та археозоології.

29. Село Київської Русі (за матеріалами південноруських земель). — К., 2003. — 232 с.: іл.

Коллективна монографія присвячена проблемі вивчення середньовічного села, де проживала основна маса населення епохи феодалізму. Розглянуто питання реконструкції різних сфер життєдіяльності сільського населення часів Київської Русі: система заселення і господарювання, рівень розвитку ремесла і торгівлі, особливості забудови, специфіка соціальних відносин та світосприйняття.

30. Скорый С.А. Скифы в Днепропровской Правобережной Лесостепи (проблема выделения иранского этнокультурного элемента). — К., 2003. — 161 с.; 34 іл.

Монографія присвячена актуальній проблемі скіфської археології — виділенню із сукупності скіфських старожитностей східноєвропейського Лісостепу Дніпровського Правобережжя матеріальних проявів перебування власне скіфів-іранців.

31. Старожитності I тисячоліття нашої ери на території України. — К., 2003. — 196 с.

Збірник, присвячений відомому українському археологу доктору історичних наук Євгенію Володимировичу Максимову — досліднику проблем етногенезу та ранньої історії слов'ян, містить статті з різних питань археології та стародавньої історії. Дослідження різноманітні за змістом: від публікацій археологічних матеріалів до висвітлення дискусійних проблем соціально-економічного і етнокультурного розвитку давнього населення України.

32. Суботин Л.В. Орудия труда, оружие и украшения племен ямной культуры Северо-Западного Причерноморья. — Одеса, 2003. — 236 с. (Матеріали по археології України. Вып. 1).

Монографія, що відкриває нову серію археологічних видань, присвячена знаряддям праці, зброї та прикрасам, що були в ужитку населення ямної культури Північно-Західного Причорномор'я з другої чверті III до початку II тис. до н. е. Уперше наведено повний звід цих важливих речових пам'яток, подано їх всебічну характеристику, інтерпретацію та класифікацію.

33. Ткаченко В.І. Пізній палеоліт Закарпаття (пам'ятки оріньякської традиції). — К., 2003. — 199 с.

Монографія є підсумком багаторічних досліджень пізньопалеолітичних пам'яток Закарпаття. Докладно схарактеризовано численні пізньопалеолітичні матеріали та розглянуто проблеми методичного змісту, класифікації кам'яних виробів, культурно-хронологічного поділу оріньякоїдних пам'яток Закарпаття, а також їхнього місця в контексті пізнього палеоліту Центральної та Східної Європи.

34. Ткаченко В.П. Кам'яна сокира-молоток доби середньої бронзи (аналіз міцності). — Одеса, 2003. — 44 с.

Дослідження присвячене встановленню техніко-технологічних характеристик реальної кам'яної сокири доби середньої бронзи, знайденої біля с. Оситняжки Кіровоградської обл. Статистичні дані, отримані при аналізі сокир за пропонуваною методикою, можуть стати в нагоді для датування випадкових знахідок сокир, а також визначення їх конкретного призначення.

35. Тошев Г.Н., Ельников М.В., Дровосекова О.В. Древности Запорожского края (Материалы к Своду памятников истории и культуры). — Запорожье, 2003. — 124 с.

У праці розглянуто питання становлення та розвитку археології Запорізького краю, наведено повний перелік як досліджених пам'яток, так і найбільш яскравих знахідок у різних районах області. Подано список літератури та архівних матеріалів, що стосуються перелічених пам'яток.

36. Трипільська цивілізація у спадщині України. — К., 2003. — 325 с.

У збірнику, в якому публікуються матеріали конференції, присвяченої 110-річчю відкриття трипільської культури (Київ, трав. 2003 р.), подано різні спроби інтерпретації трипільських пам'яток. Особливістю збірника є те, що поруч із серйозними науковими статтями фахівців з трипільської проблематики в ньому представлені фантазії аматорів і політична міфотворчість народних депутатів.

37. Фіалко О.Є., Болтрик Ю.В. Напад скіфів на Трахтемирівське городище. — К., 2003. — 152 с.

У монографії публікуються матеріали авторських археологічних досліджень оборонних споруд Трахтемирівського городища, якими було підтверджено факт нападу на нього скіфів в VI ст. до н. е. Праця містить історію дослідження пам'ятки, характеристику фортифікаційних споруд і речового комплексу, додатки.

38. Херсонесский сборник. Севастополь, 2003. — Вып. 12. — 402 с.

Збірка присвячена пам'яті Інни Анатоліївни Антонової, яка довгі роки очолювала Херсонесський заповідник. Дослідження і публікації збірника висвітлюють актуальні проблеми вивчення археології та історії Таврики.